

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: АЛФЬОРОВ М. А. УРБАНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В 1945-1991 рр. : [МОНОГРАФІЯ] / М. А. АЛФЬОРОВ. - ДОНЕЦЬК : ДОНЕЦЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ НТШ ім. ШЕВЧЕНКА, ТОВ "СХІДНИЙ ВИДАВНИЧИЙ ДІМ", 2012. - 552 с.

Протягом останніх років українські науковці досягли чималих успіхів у дослідженні різноманітних аспектів вітчизняної історії. Ліквідовано немало "білих плям", з'явилися нові напрямки дослідження, постійно розширюється й зростає їх джерельна база. Одним із таких напрямів стало дослідження історії України в повоєнні роки. Особливу увагу вчені приділили розробці питань політичної й економічної історії цього періоду, а урбанізаційні процеси залишилися поза увагою. Монографія М. А. Алфьорова присвячена недостатньо дослідженій проблемі: урбанізаційним процесам в Україні в 1945-1991 рр., яка досі комплексно не розроблялася. Слід відзначити, що до останнього часу проблеми урбанізації були в основному предметом дослідження економістів, демографів та географів, які фіксували кількісні показники урбанізації, не висвітлюючи самих процесів, а праця істориків з'являлась набагато менше. Праця М. А. Алфьорова має на меті заповнити цю прогалину, систематизувати й узагальнити факти та події, показати урбанізаційні процеси в їх динаміці, розкрити їхні чинники й особливості. Урбанізаційні процеси та їхні регіональні особливості показано в контексті формування та здійснення політики радянської урбанізації в Україні на тлі соціально-економічних процесів.

Поставлені в роботі мета й завдання конкретні, чітко сформульовані та логічно зумовлені сучасним станом розробки проблеми. Не викликає сумніву наукова новизна дослідження, яка полягає в спробі комплексної реконструкції урбанізаційних процесів у конкретно-історичних умовах. При розгляді урбанізаційних процесів автор виходить із того, що урбанізація - це соціально-економічний процес зростання міст, питомої ваги міського населення, поширення міського способу життя в країні, регіоні, світі, що впливає на все суспільство. Можна погодитися з автором, що урбанізаційні процеси в Україні йшли в руслі загальносвітових тенденцій, хоча мали значні відмінності, зважаючи на особливості історичного процесу на її теренах. Це відбулося й на їх розвитку в Україні.

Джерельна база й історіографія роботи досить репрезентативні. Структура роботи - логічна й заснована на загальноприйнятій концепції періодизації радянської історії, що дозволяє систематизувати значний за обсягом фактичний матеріал, проаналізувати його, виокремити загальне та особливе й зробити висновки. Сама робота складається з 4 розділів, які в свою чергу поділено на 4 підрозділи.

У першому розділі розглядається стан міст України напередодні й у роки Другої світової війни та повоєнної відбудови, формування радянської концепції урбанізації. Значне місце приділено дослідженню відбудови промисловості України, яка була найголовнішим містоутворюючим чинником, а також її впливу на відновлення основних промислових та адміністративних центрів країни. Приділено увагу проблемі відновлення трудових ресурсів промисловості за рахунок керованих міграцій, а разом із тим і чисельності міського населення.

У другому розділі досліджується поглиблення урбанізаційних процесів у 1953-1965 рр. Показано вплив хрущовських реформ на соціально-економіч-

не життя України, зміни в економічній політиці, вплив розвитку промисловості на розвиток міст. Особливу увагу приділено розгляду особливостей економічних процесів в економічних макрорайонах. Досліджено зміни в житловому будівництві, що разом із промисловим будівництвом і зростанням чисельності міського населення призвело до територіального зростання міст та формування агломерацій.

У третьому розділі розглянуто розвиток міст України у період т. зв. застою. Показані спроби економічних реформ другої половини 1960-х рр. та їх вплив на розвиток народного господарства. Значне місце займає дослідження розвитку міст у 1965-1970 рр., формування міських промислових агломерацій, розвиток транспортної й соціальної інфраструктури міст. Велику увагу приділено вивченню особливостей урбанізаційних процесів у 1970-х - I половині 1980-х рр., а також соціальним і демографічним змінам у житті міст.

Останній розділ монографії присвячено розвитку міст України в період перебудови. Показано формування механізму гальмування та його вплив на економічний і демографічний розвиток країни в 1985-1991 рр. Основну увагу приділено дослідженню особливостей розвитку міст у цей період, у т. ч. міських агломерацій та субурбанізації, соціальному розвитку міст, повсякденному життю городян, накопиченню проблем у різних сферах життя, а також негативному впливу на екологічну ситуацію в містах зокрема і країні загалом.

При розгляді урбанізаційних процесів М. А. Алфьоров значну увагу приділяє розгляду чинників та особливостей здійснення радянської містобудівної, планувально-архітектурної, житлової політики, формуванню міських агломерацій та міської інфраструктури. Показано вплив форсованої індустріалізації та Другої світової війни, спроб здійснення економічних реформ на зростання кількості й території міст, проаналізовані кількісні та якісні показники процесу, суперечливість та незавершеність процесів, у т. ч. у формуванні простору міста та менталітету самих городян.

Окремо слід відзначити, що автором проведена величезна робота зі збору та систематизації матеріалів та документів. Детальний опис різноманітних питань становлення та розвитку міст засвідчує фахову зрілість історика й дозволяє йому зробити фундаментальні, цілком самостійні висновки. Автор сміливо розгортає дискусії та відстоює свою точку зору.

Недоліком роботи є перевантаженість окремих сюжетів статистичними матеріалами, частину з яких можна було б винести в додатки.

Уважаю, що монографія буде корисною як історикам, так і фахівцям із соціології та прогнозування, державного управління, усім тим, хто цікавиться історією. Енциклопедичний характер роботи може дати поштовх новітнім дослідженням та інноваційним практикам.

В. В. Калініченко,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України Харківського
національного університету ім. В. Каразіна